© www.kint.ro/szovegtar

Bárdi Nándor

Az online örökségesítés tartalomszolgáltató hátteréről. Az Erdélyi Magyar Adatbank példája

Amikor Jakó Zsigmondnak az EME Lakatos utcai műhelyében bemutattam az interneten az adatbank.ro-t és egyéb könyvtárakat, kíváncsian rákeresett néhány dologra. Egyből kiszúrta egy levéltári jegyzék hibás fogalomhasználatát, de végül is megállapította, hogy ez az egész olyan, mint egy referens könyvtár. Ebben a rövid beszámolóban azt szeretném bemutatni, hogy miként jött létre ennek a szolgáltató oldalnak a háttere.

A magyarországi nemzetiségi dokumentáció történetét Cholnoky Győző és munkatársai még a kilencvenes években, majd Dippold Péter az ezredfordulón foglalta össze (Cholnoky–Futala–Kertész 1993, 1994; Dippold 2009). Az egyik irány a magyarországi nemzetiségek dokumentációja volt, amely az Állami Gorkij, később Idegennyelvű Könyvtárrá átnevezett intézményben folyt. A határon túli magyarsággal kapcsolatos dokumentáció a Magyarságkutató Intézetben 1985-től készült, majd ez került át a Teleki László Intézet könyvtárába 1992-től, és ott működött az intézmény 2007-es megszűntetéséig. Ekkor a kéziratanyag az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárába került.[1] Ezzel párhuzamosan Szegeden az ottani társadalomtudományi tanszékek mellett, majd az SZTE Klebelsberg Kunó Könyvtárában működött a Kortörténeti Gyűjtemény, amely Vincze Gábor jóvoltából nagyon jelentős erdélyi kisebbségtörténeti dokumentációt gyűjtött össze.[2]

A kilencvenes évek végén alapították meg az MTA keretében a Kisebbségkutató Intézetet Szarka László vezetésével, ahol 2003-tól kelet-kö-

---

[1] OSZK Kézirattár 625. fond, tételes katalógusát lásd https://kisebbsegkutato.tk.hu/adatbazis/tlakat

[2] http://www.ek.szte.hu/a-tarsadalomelmeleti-gyujtemenyrol/

zép-európai interetnikus tudásmenedzsment (IKM) elnevezéssel online programot indítottak nyolc ország magyarlakta területeire vonatkozó másfél tucat (népszámlálási, gazdasági, önkormányzati, intézményi stb.) adatbázisának integrálására. Erről a központi megavállalkozásról azonban három-négy év alatt kiderült, hogy nincs meg hozzá a megfelelő tartalomszolgáltató és informatikai háttér, ezért félbe is maradt.[3]

A Teleki László Alapítványnál (a továbbiakban: TLA) a kilencvenes évek második felétől kialakult egy olyan szolgáltatói stratégia, amelyet visszamenőleg a nyelvészektől átvéve határtalanításnak nevezhetnénk.[4] Ennek a lényege, hogy egy többközpontú intézményrendszerben gondolkodva a határon túli, abban az évtizedben létrejött központok a saját közösségük dokumentációs igényeit próbálják kielégíteni, és ebben Budapestnek (a TLA könyvtárának) nem vezető, hanem alapvetően segítő, szolgáltató, közvetítő szerepe volt. Az adatokat, információkat, a dokumentációt helyi szintről kezdték gyűjteni, és ebből lehetett regionális gyűjteményt létrehozni.

Ebben a felfogásban először a somorjai Fórum Intézet és a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet alakított ki központi dokumentációs szerepet. Az EME és az EMKE esetében, ha volt is erre szándék, a kutatói-szervezői pozícióba olyan szakemberek voltak, akik nem a romániai magyar kisebbség történetével foglalkoztak. Központi magyar könyvtár sem jött létre, amely egybefogta volna a meglévő és az önkormányzatokhoz kerülő magyar könyvtárakat. A kis kolozsvári szakkönyvtárak (Kriza János Néprajzi Társaság könyvtára, Jordáky-könyvtár) és a székelyföl-

---

[3] Lásd https://foruminst.sk/portfolio/kelet-kozep-europai-interetnikus-tudasmenedzsment-ikm-adatbazis-es-kutatasi-programja/

[4] „A határtalanítás, ez a sokak számára még furcsán, idegenül csengő szó azokat a nyelvészeti – jelenleg leginkább lexikológiai és lexikográfiai, valamint korpusznyelvészeti – munkálatokat jelenti, melyeknek célja az, hogy az újonnan készülő vagy átdolgozott magyarországi nyelvészeti kiadványokban jelentőségüknek megfelelő mértékben jelenjenek meg a magyar nyelv határon túli változatai, azaz a címük szerint a »magyar« nyelvet vagy annak valamely részrendszerét bemutató kiadványok (értelmező szótárak, idegen szavak szótárai, helyesírási szótárak és a helyesírás-ellenőrző számítógépes programok, szinonimaszótárak, névszótárak, csoportnyelvi szótárak, kétnyelvű szótárak, nyelvtanok, helyesírási, nyelvhasználati, stilisztikai kézikönyvek stb.) – címükkel összhangban – ne a *magyarországi* magyar nyelvvel foglalkozzanak, hanem az *egyetemes magyar nyelvvel*, amely a magyarországi magyar nyelvváltozatokon kívül magába foglalja a határon túli magyar beszélőközösségek által beszélt nyelvváltozatokat is.” A Termini Kutatóhálózat honlapja: http://termini.nytud.hu/htonline/present.php?action=hatartalanitas.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

di könyvtárak sem tudták ezt felvállalni. Ennek a hiánynak a pótlására, illetve a politológiai képzés háttérdokumentációs igénye miatt jött létre 2002-ben a Jakabffy Elemér Alapítvány (a továbbiakban: JEA) Kortörténeti Gyűjteménye. Ennek része a folyamatosan bővülő társadalomtudományi, politológiai kézikönyvtár (5500 kötet), a romániai magyar kisebbségre vonatkozó dokumentumokat felölelő kézirattár 1918 utáni iratállománya, illetve az 1990 utáni romániai magyar civil és politikai szervezetek közlönyeiből összeállt anyag. A Gyűjtemény ezeken felül magában foglal vidéki és országos terjesztésű újságokat, hírlapokat, folyóiratokat, fontosabb kurrens szakfolyóiratokat, valamint az 1990 utáni (főleg 1990 és 2000 közötti) romániai magyar közéleti sajtó szinte teljes gyűjteményét. A kézirattár egy része hagyatéki anyag, a másik része oktatási segédlet, de a legszámosabb a közel 1500 tételt kitevő, az erdélyi magyarságra vonatkozó szakértői anyagok gyűjteménye, amely a TLA Könyvtár és a szegedi gyűjtemény fénymásolt anyagain alapszik. Itt a kezdeti cél az volt, hogy a romániai magyarság helyzetére vonatkozó referens könyvtárat és kézirattárat hozzunk létre, ahol a kutatói kéréseket tudjuk segíteni egyetemista dokumentátorokkal, akik majd maguk is kutatókká válhatnak.

Ezzel párhuzamosan 1998-tól indította el a csíkszeredai Pro-Print Könyvkiadó a *Múltunk* (27 kötet), majd a *Források a romániai magyar kisebbség történetéhez* (11 kötet) sorozatokat. A két sorozat a romániai magyar kisebbségtörténet eredményeit jelenítette meg, és a politikai történések szakszerű társadalomtörténeti feldolgozására helyezte a hangsúlyt a szenvedés- illetve hanyatlástörténettel szemben.

1999-től pedig elindult a Transindex, amely 2002-től 2021-ig meghatározó erdélyi magyar hírportálként működött.[5] Az informatikai portfoliójában 11 tematikus weboldalt hozott létre. Ezek egyike lett 2004-től az adatbank, az erdélyi magyar elektronikus könyvtár (www.adatbank.ro), amelynek a tartalomszolgáltatását a JEA Kortörténeti Gyűjteménye biztosította, illetve ehhez kapcsolódva a természettudományos anyagok az Apáthy István Egyesület szervezésében készültek. Az előbbi tartalmak

---

[5] A Transindex 1999–2002 között. https://web.archive.org/web/20070929031057/http://www.pontweb.ro/finantare/index.php?cmd=pontlap&lang=hu&plapst=2&lapID=115&cikkID=166&lyear=2003 (letöltve: 2022. december 30.).

online megjelenítésével az volt a cél, hogy a virtuális erdélyi magyar társadalom intézményei és annak alrendszerei, kulturális öröksége, az arra vonatkozó szakirodalom, nyilvánossága, fórumai stb. bárhonnan, bármikor szolgáltatásként elérhetőek legyenek.[6] Tehát a dokumentációs tár a gyűjteménygyarapításon és a kutatók, diákok kiszolgálásán túl elsősorban az internetes tartalomfejlesztésre és -szervezésre koncentrált. Azokat a dokumentációs feladatokat próbálta ellátni, amelyeket egy, a mai napig hiányzó erdélyi központi magyar könyvtár tájékoztató és online szolgáltatásának kellene biztosítania. Természetesen itt is kialakultak párhuzamosságok, az Erdélyi Múzeum-Egyesület (a továbbiakban: EME) vagy a Kriza János Néprajzi Társaság (KJNT) révén. Az EME részéről az *Erdélyi Digitális Adattár* (eda.eme.ro) alapvetően az egyesület saját anyagait jeleníti meg. Ennél szerényebb címmel, de sokkal hatékonyabbnak gondolom a Kriza János Néprajzi Társaság adatbázisait (http://www.kjnt.ro/adatbazisok). Ezen belül az értéktár és a szövegtár különösen fontos az erdélyi magyar önismeret szempontjából. Az utóbbi az erdélyi magyar néprajzi kutatói mező eredményeit nagyon széles körben közvetíti, a Társaság könyvtárába bekerült hagyatékok digitalizálásával együtt. Az erdélyi digitális örökségesítés tekintetében mindez mintaadónak számít. A harmadik, sajnos megakadt kezdeményezés a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet adatbázis-gyűjteménye (https://ispmn.gov.ro/könyvtár menüpont alatt), ahol különösen az ügyintéző, a kisebbségi kronológiák és intézményi adattár szolgáltatások lennének fontosak (továbbfejlesztve). A szintén kolozsvári Iskola Alapítvány „1000 év Erdélyben – 100 éve Romániában" három éves programjának keretében jött létre a *Digitéka*, *Erdélyi Digitális Tudástár* (digiteka.ro), amely egyrészt a Jakabffy Alapítvány szervezésében készült anyagokat jelenít meg, másrészt összegyűjtötte az erdélyi magyar vonatkozású sajtó-, könyv-, térkép- stb. dokumentumokat (külső hivatkozásként).[7] De talán a vállalkozás legfontosabb kezdeményezése az Arcanum ADT-vel kötött digitalizálási megállapodás volt, amelynek keretében elsősorban a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtárból jelentős anyag került fel mind az Arcanum hírlapgyűjteményébe, mind a Digitékába. Később az Arcanum a budapesti Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Inté-

[6] Ezeket a munkákat Györgyjakab Izabella vezeti.
[7] A Digitéka meghatározó tartalomfejlesztője Ferenczi Szilárd.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

zettel közös projektben nem csak a romániai magyar sajtó jelentős részét (218 periodikát) tesz elérhetővé, hanem mára a legnagyobb – hatékonyan kereshető – román nyelvű digitális periodikatárat is működteti.[8]

Az egodokumentumok begyűjtése a JEA Kortörténeti Gyűjteményében folyik, illetve ezek egy részét, valamint több, máshol levő anyag kéziratkatalógusát online is elérhetővé tettük az adatbankban (történeti források menüpont[9]). A kézirattárban található Ernszt Árpád statisztikus (1952–2011) kéziratos hagyatéka, fénymásolat-gyűjteménye és elektronikus anyagai.[10] Ugyanitt helyezték el Bitay Ödön (1932–2006), a bukaresti Politika Könyvkiadó magyar részlege vezetőjének és Csehi Gyula (1910–1976) irodalomtörténész, egyetemi tanárnak a hagyatékát – feldolgozásuk folyamatban van. Ezen kívül számos napló, emlékirat is bekerült a gyűjteménybe (pl. Bodor András, Jakabffy Elemér, Venczel József). Gyűjtjük a megjelent erdélyi naplókat és emlékiratokat, illetve egy 250 tételes bibliográfia nyomán ezeket folyamatosan digitalizálva hozzáférhetővé tesszük (erdélyi kisebbségtörténeti naplók, emlékiratok a könyvek menüpont alatt[11]). Ide sorolhatók még az életmű-bibliográfiák is,[12] valamint a tavalyi évben elindult életútinterjú-program, amely azt célozza, hogy egy-egy helyi magyar közösségnek az intézményes életének működtetőivel, illetve vonatkoztatási személyiségeivel egységes szempontrendszer alapján készüljenek életútinterjúk. Ebben eddig a JEA és más intézmények szervezésében több mint 120 interjú került legépelésre. Ezek az olvasószerkesztés után lesznek kutathatóak.[13] Egyes hagyatékokból a nem publikált, de fontosnak tartott kéziratokat is interneten publikáltuk (Albert Ernő, Beke György, Nagy Miklós stb).[14] Sajnos nem volt sikeres a meghirdetett megfigyelési dosszié gyűjtés, csak néhányat tudtunk pub-

---

[8] Mindez csak a helyi munkakapcsolatok révén működhetett: a Székely Nemzeti Múzeum Könyvtárával, a Bod Péter Megyei Könyvtárral, a Maros Megyei Könyvtárral, a nagyszebeni Astra Könyvtárral és a iaşi-i Mihai Eminescu Központi Egyetemi Könyvtárral együttműködve. Az Arcanum szervező tartalomfejlesztője ebben a programban Kovács Szabolcs volt.

[9] https://adatbank.ro/belso.php?k=18.

[10] A hagyaték interneten elérhető része: http://kia.hu/konyvtar/.

[11] https://adatbank.ro/belso.php?k=28#alk99.

[12] https://adatbank.ro/belso.php?k=8#alk21.

[13] https://adatbank.ro/belso.php?k=18#alk108.

[14] https://adatbank.ro/belso.php?k=18#alk108.

likálni. Ellenben a gyűjteménybe került a Tismăneanu-bizottságnak a kommunizmus bűneit feltáró 2006–2007-es, Salat Levente vezette programjának több ezer oldalnyi fotózott iratgyűjteménye is, más kutatások (pl. Magyar Autonóm Tartomány, Domokos Géza megfigyelése stb.) anyagával együtt.

Egyes kutatói programok segítségével más kézirattárak gyűjteményeinek – egységes beosztás szerinti – rendezése is elkészült, és ezek jegyzékeit is elérhetővé tettük az adatbank.ro-n. Ilyen az EME kézirattárában Janovics Jenő (1872–1945) színházigazgató, Jordáky Lajos (1913–1974) politikus és dr. Kós Károly (1919–1996) néprajzkutató hagyatéka; az ugyanitt elkészült Bethlen György (1888–1968) az Országos Magyar Párt (a továbbiakban: OMP) elnöke iratainak másolataiból álló hagyaték és a György Béla (1956–2013) történész hagyatékából előkerült OMP válogatott bizalmas iratoknak a jegyzéke. A Csíki Székely Múzeumban ilyen Domokos Pál Péter (1901–1992) néprajzkutató és Bányai László (1907–1981) politikus kézirathagyatéka.[15] A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeumban pedig Paál Árpád (1880–1944) közíró, politikus és Bányai János (1886–1971) geológus hagyatéka vált ugyanígy kutathatóvá.

Nem egodokumentumok, de az 1990 előtti romániai magyar humán- és társadalomtudományi kutatások historiográfiai áttekintését adja a 160 tételes digitális szövegtár (az erdélyi magyar humán és társadalomtudományi kutatások történetének tanulmányozásához[16]).

A Kortörténeti Gyűjteménybe bekerülő anyagok egy része csak a forrásgazda engedélyével kutatható, más része szabadon, a gyűjtemény adatvédelmi szabályzatát betartva. Az eddigi életútinterjúk esetében a megkérdezettek hozzájárultak a tudományos célú felhasználáshoz. Ennek érdekében olvasószerkesztés készül, amelyet az interjúalany ellenőriz és jóváhagy, valamint folyamatosan összesített tárgy- és névmutató készül. Az életút- és a tematikus interjúkat elektronikusan nem tettük elérhetővé, ezeket külön internet hozzáférés nélkül tároljuk.

Az Erdélyi Magyar Adatbank a tudománytörténeti személyes dokumentumok gyűjtése az adatbank Lexikon projektjén belül az *Erdély meg-*

---

[15] Az előbbit Markaly Aranka, az utóbbit pedig Főcze János és Kovács Szabolcs rendezték. Ezek is elérhetőek az adatbank.ro/ történeti források/ menüpontban.

[16] https://adatbank.ro/belso.php?alk=89&k=5.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

határozó személyiségei programban folyik. A JEA Kortörténeti Gyűjteményben pedig tovább folytatjuk az interjú projektet, valamint a naplók, emlékiratok, illetve a helytörténeti irodalom digitalizálását. Az együttműködés szempontjából az volna a leghatékonyabb, ha a digitalizálással foglalkozó erdélyi magyar műhelyek megteremtenék a maguk rendszeres egyeztető fórumát és a digitalizálási terveiket egyeztetnék, tisztáznák, hogy milyen hiánypótlásokat szükséges a nagy gyűjtemények számára elvégezni, amit csak források közelében lehet megoldani, illetve milyen tartalmi digitalizálásra volna szükség regionálisan. A hagyatékok megőrzése és feldolgozása szempontjából szintén fontos volna az egyeztető fórum megteremtése a kulturális örökség ezen részének szakszerű feldolgozása érdekében.

Szakirodalom

Cholnoky Győző – Futala Tibor – Kertész Gyula
1993 Nemzetiségi bibliográfia és dokumentáció hazánkban a kezdetektől napjainkig 1. *Könyvtári Figyelő* XXXIX. (4) 541–560.
1994 Nemzetiségi bibliográfia és dokumentáció hazánkban a kezdetektől napjainkig 2. *Könyvtári Figyelő* XL. (1) 15–28.
Dippold Péter
2009 A bibliográfiák funkciójának változásai különös tekintettel a kisebbségkutatásra. In: Vitári, Zsolt (szerk.): *Minderheiten und Mehrheiten in ihren Wechselbeziehungen im südöstlichen Mitteleuropa. Festschrift für Gerhard Seewann zum 65. Geburtstag /Ünnepi kötet Gerhard Seewann 65. születésnapjára*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 423–434.

Az intézmény neve: Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény; Erdélyi Magyar Adatbank

Az intézmény címe, elérhetősége: 40095 Cluj/Kolozsvár, Iuliu Maniu/ Szentegyház u. 39. I. 4.

Az intézményben található kéziratos, levéltári anyag nagysága fm-ben: 14 fm

A kézirattárban/levéltárban dolgozó személyek neve/száma: főállású nincs, önkéntes 2

Közülük hányan dolgoznak az intézményen belül csak a kézirattárban: nincs ilyen személy

Elkülönül-e a monitorozó, begyűjtő, feldolgozó személye, vagy ő(k) azonos ember(ek): elkülönül, de mindenki önkéntes

A kéziratos anyagban való kutatás módja: teljesen nyilvános, bizonyos kutatási adatbázisoknál a forrásgazda engedélye szükséges.

© www.kjnt.ro/szovegtar